İmam Buhârî'nin قال بعض الناس İfâdesi ve Merciinin Tesbîti

Buhârî (Rahimehullah)'nin İslâm ilimlerinde ve özellikle hadis ilmindeki önemli mevkii mâlumdur. Ulemâ ve bütün ümmet tarafından Kur'ân'dan sonra birinci kaynak olarak kabul edilen[1] "Sahîh"i her asırda tazeliğini korumuş ve o asrın Müslümanlarına âdetâ ilaç olmuştur. Buhârî'nin bahsini yaptığımız kitabını ayrıcalıklı kılan, İmam Buhârî'nin hadis rivayetinde öne sürdüğü bir takım şartlardır. Ve "Sahih"in de toplam Yedi bin iki yüz yetmiş beş hadis rivayet etmekte, bunların arasından mükerrerlerin çıkarılmasıyla bu rakam dört bine kadar düşmektedir.[2]

"Tarihu't Teşri'" tarzında kaleme alınmış eserlerin mutâlaa edilmesi ile görülecektir ki her dönemde ulemâ arasında mes'eleleri tahlil etme açısından farklılıklar göze çarpmaktadır. Fakat bu farklılıklar her zaman için ümmet adına bir rahmet olmuştur ve olmaktadır. "Ümmetimin ihtilâfı rahmettir" hadâsi de bu mânâyı işaret ediyor olsa gerektir. [3] Bu ihtilaflardan biri de tarihte "Ehl-i hadis" ve "Ehl-i re'y" şeklinde ıstılahlaşmış iki ekolün müntesipleri arasında vâkî olmuştur. Söz gelimi "Ehl-i hadis" olan bazıları, ötekileri kendi görüşlerini hadisin önüne geçirdikleri gerekçesi ile tenkid etmekten geri durmamış ve bu sebeple, bu iki kesim arasında tenkid ve savunma tarzında bazı münakaşalar yaşanmıştır.[4] Yaşanan bu tartışmaların bir yansıması da konumuzla alakalıdır.

Bilindiği gibi İmam Buharî müctehid olup, herhangi bir mezhep imamını taklit etmemiştir. Fakat kendisinde İmam Ebû Hanîfe'nin fıkıh anlayışının daha galip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Buhârî, Hanefî olan İbni Mübârek ve Veki'in kitaplarını okumuştur.[5] Bununla beraber bazılarının onu, bazı meşhur mes'elelerde İmam eş- Şafi'ye muvâfakat etmesinden yola çıkarak Şafiî mezhebine nisbet etmeleri doğru değildir. Zîra buradan yola çıkılacak olursa, İmam Buhârî'nin İmâm-ı Âzâm ile görüş birliğinde olduğu konular İmam Şafii' ile görüş birliğinde olduğu konulardan az değildir.[6]

İmam Buhârî hadisten çıkardığı hükmü, toplam sayısı üç bin iki yüz altmış bire varan terâcimine yansıtmıştır. Ve "Sahîh"inde yaklaşık yirmi beş yerde "İnsanların bazısı dedi ki" şeklinde mercii muşahhas olarak belli olmayan bir ifade kullanmıştır. Muşahhas kaydını getirdik, çünkü bununla Ehl-i Re'yi tenkid ettiği açıktır.

Bu meyanda bazıları İmam Buhârî'nin bu ifadesinin İmam Ebû Hanîfe'yi hedef aldığını ifade etmektedirler. Bu şekilde bir iddia, kesinlik arz etmeyen bir ifadenin bu derecede muayyenleştirilmesi kabîlinden son derece tutarsızdır. Velev ki kabul edilse dahi, en fazla kısmen doğru olabilir. Çünkü İmam Buhârî'nin bu ifadeyi kullandığı yerlerde İmâm-ı Âzâm'a muvâfık düştüğü, aynı hükme vardığı da vâkîdir. Dolayısıyla bu ifadenin sadece İmâm-ı Âzâm'a hasredilmesi en azından imama haksızlıktır.

Muhammed Enver Şah el-Keşmîrî'nin ifadesiyle, Buhârî bu ifadesiyle bazen İsa İbn Eban, bazen İmam eş-Şafii'yi ve bazen de İmam Muhammed'i kasdetmiş olabilir. Hatta bu ifadeyi kullandığı bazı yerlerde kendisinin de aynı görüşte olduğu yahud tereddüdde olduğu gözlemlenmektedir.[7]

Bütün bunlarla beraber İmam Buhârî'nin bu ifadeyi kullandığı yirmibeşe yakın yerin tamamında İmam Ebû Hanîfe'yi kastettiğini söylemek tutarsızdır. Ve İmam Ebû Hanîfe'yi hedef aldığı kesin gibi görünen "Rikaz-Ma'din" mes'elesinde de İmam Buhârî'nin mutlak olarak haklı olduğunun söylenmesi, yine tahakküm olacaktır. Zîra aynî, Ma'din'in rikaz gibi olduğu mes'elesinde, İmam Buhârî'nin bu ifadesinin İmam Ebû Hanîfe'yi hedef aldığını kesin kes belirten İbnu't Tîn'e "Bu ifadenin mercii Ebû Hanîfe ile aynı şeyi savunan Kûfe ehlinden Süfyân-ı Sevrî ve Şam ehlinden el-Evzaî niçin olmasın?" diye itirazda bulunmuştur.[8] Ve İmam Buhârî Rahimehullah, İmam Ebû Hanîfe'yi bu mevzûda tenkid ederken, Rikaz ile ma'din'in aynı olduğunu ve dolayısıyla ma'din'de de aynı Rikaz gibi beşte bir zekat düştüğünü Arapların "**ارکز المعدن**" cümlesi ile savundularını ifade etmektedir.[9] Hâlbuki ne İmam Ebû Hanîfe ve ne de Araplardan böyle bir terkib-i isnâdî naklolunmamıştır. Belki İmam Ebû Hanîfe ve es-Sevrî'nin söylediği "**ارکز الرجل**" terkibidir.[10]

Sonuç olarak diyebiliriz ki; bu gibi mesâilde herhangi bir açıklama yapılmaksızın mahza nakiller ve kendi nefsimizden yaptığımız ta'yinler bağlayıcı olmayacaktır. Velev ki muhal farz İmam Buhârî'nin Ebû Hanîfe'yi ismiyle tasrih ettiğini düşünsek dahî, Malik İbn Dinar'ın "Ulemâ'nın birbiri aleyhine söylemiş oldukları sözleri hariç bütün sözleri makbuldür"[11] şeklindeki büyük sözünü hiçbir zaman aklımızdan çıkarmayıp, düstûr edinmemiz gerekir. Ki bu mes'ele ilmî bir mes'eledir. Burada bir müctehidin yekdiğerine itirazı söz konusudur. İsabet edene iki, hata edene bir sevap vardır. Allâh hepsinden razı olsun ve şefaatlerine bizleri nâil eylesin. Âmin!..

---

[1] Abdurrauf el- Münavî, el- Yevakit ve'd Dürer 1/269, Nurettin Itr, Menhecu'n Nakd fi ilmi'l Hadis s.59

[2] Tahir el-Cezairi, Tevcihu'n Nazar ila Usûli'l Eser 1/220

[3] Şerhu'n Nevevi ala Müslim 11/92

[4] Bu ihtilaf'ın aslında "Ehl-i Re'yin biraz anlaşılamamasından kaynaklandığı için bk. Muhammed Zahid el- Kevserî, "Fıkhu ehli'l Irak ve Hadisuhum" s. 4-12

[5] Abdu'l Fettah Ebu Gudde, Keşfu'l İltibas Takdimesi s. 10

[6] Muhammed Bedr Alem, Feyzul Barî Takdimesi s.58, -Ebu Gudde, a.y.-

[7] M.Enver Şah el- Keşmîrî, Feyzu'l Bârî Şerhu Sahihi'l Buharî, 3/161

[8] Bkz. Aynî, Umdetu’l Kârî, Kitabu’z Zekat, Babu’n Fi’r rikazi’l Humus 9/143

[9] Buhari, es-Sahih, Kitabu’z Zekat , Babun fi’r Rikazi’l Humus 68

[10] Ayni, a.y.

[11] İbn Abdi’l Ber, Camiu Beyani’l İlmi ve Fadlihi 2/295 -Müessesetü’r Reyyan-